

Kościół N.M.P. w Radomierowicach jako unikalny przykład ryglowego budownictwa na Śląsku Opolskim

Mgr inż. arch. Marcin Fiutak

1. Wprowadzenie

Tradycja budownictwa drewnianego na Śląsku sięga zamierzonych czasów. Obfitość lasów dostarczających znakomitego budulca, prostego i łatwego w obróbkę stworzyły na terenach wiejskich kulturę budownictwa drewnianego. Na Opolszczyźnie, do przełomu XVIII i XIX wieku, rozwinęła się ona w oparciu o naturalne warunki klimatyczne i geograficzne. Obfite lasy, które pokrywały obszary Śląska opolskiego, spowodowały, iż drewno było podstawowym materiałem budowlanym stosowanym na wsi opolskiej. Odpowiadało ono wymogom klimatu i uwarunkowaniom geograficznym. Polegało na budowie ścian z poziomo układanych bali drewnianych, których końce w narożach budynku łączono za pomocą zaciosów. Było to budownictwo wieńcowe, mające wielowiekową tradycję. Stanowiło podstawową technikę budowlaną na Śląsku Opolskim. Budownictwo drewniane stosowane było na tych terenach od X wieku do czasów prawie nam współczesnych. Ten jednolity obraz architektury ludowej na Śląsku Opolskim uległ zmianie wskutek przeobrażeń trwających od drugiej połowy XVIII wieku do połowy XIX wieku. Wieś opolska została podzielona na dwa regiony przez rzekę Odrę. Pierwszy z nich to Opolszczyzna prawobrzeżna z zachowanym i kultywowanym budownictwem drewnianym i Opolszczyzna lewobrzeżna, gdzie nastąpił szybki rozwój budownictwa ryglowego i murowanego. Po wojnie siedmioletniej zaczęło rozwijać się na Śląsku osadnictwo. W 1773 roku król Prus Fryderyk II wydał deklarację popierającą procesy osadnicze na Śląsku. Miały one na celu sprowadzenie do kraju nowych sił ludzkich, zwłaszcza rzemieślników i specjalistów do produkcji manufakturowej. Powstawały osiedla rolnicze, leśne, rzemieślnicze i górnicze, dostarczające siłę roboczą do pracy w polu, jak również do powstających hut i kopalń na obszarze Górnego Śląska. W 1753–1755 roku powstały kolejno huty żelaza w Ozimku i Kluczborku. Osiedla leśne były zasiedlane przez osadników zajmujących się wyrębem lasów,

Kościół N.M.P. w Radomierowicach

węglarzy i smolarzy. W ciągu pierwszych 16 lat procesu kolonizacyjnego w osiedlach prawego brzegu Odry liczbę kolonistów ocenia się na 14 tysięcy. Na prawym brzegu Odry wybudowano więcej niż połowę ogólnej liczby kolonii śląskich (ok. 230 osiedli na 440). Kolonizacja i napływ osadników na Śląsk zahamowany został dopiero przez wojny napoleońskie. Dzięki tak intensywnym procesom osadniczym oraz późniejszemu rozwojem przemysłu ciężkiego Śląsk stał się w połowie XIX wieku jedną z najbardziej uprzemysłowionych krain Niemiec i Europy Środkowo-Wschodniej. Kolonizacja i zachodzące procesy osadnicze miały bardzo duży wpływ na charakter i wygląd wsi śląskiej. W XVII wieku na Górnym Śląsku prawie nie znano innego budownictwa niż wieńcowe. Wraz z kolonizacją zostały wprowadzone nowe techniki budowlane. Administracja pruska zaczęła wprowadzać nieznanne do tej pory przepisy dotyczące budownictwa. Pierwsze na Śląsku przepisy ogniowe dotyczące bezpieczeństwa pożarowego. W nowo powstałych osiedlach zaczęto stosować proste i oszczędne budownictwo ryglowe. Charakteryzowało się ono drewnianą konstrukcją budynków wypełnioną różnorodnym budulcem, tj. gliną zmieszaną ze słomą, kamieniem, ceglami lub obijaną deskami. Do połowy XIX wieku na Śląsku powstało 471 kolonii,

a aż 225 spośród nich powstało na Opolszczyźnie. Wskutek zmian, jakie nastąpiły w budownictwie wiejskim, sylweta architektoniczna wsi opolskiej uległa zasadniczej zmianie. Po zakończeniu kolonizacji na Śląsku opolskim budownictwo ryglowe było stosowane w mniejszym stopniu, aż do wybuchu II wojny światowej. Na wsi opolskiej było tylko kilka budowli stanowiących pozostałość okresu kolonizacji fryderycjańskiej. Dzisiaj możemy zobaczyć pojedyncze budynki z tamtego okresu, tj. kościół N.M.P. w Radmierowicach, kościół pw. św. Jacka w Wierzbicy Górnej czy dzwonnice kościoła w Kościerzycach lub wzorowane na założeniach urbanistycznych wsi kolonijnych osiedli w Ligocie Turawskiej czy Radawie. Budynki z tamtego okresu nie wytrzymały próby czasu. Materiały odnoszące się do ryglowego budownictwa wiejskiego na Śląsku Opolskim są bardzo skąpe. Mała liczba budynków nie daje przejrzystego obrazu różnorodności form i detali architektonicznych w tym regionie. Mimo wszystko można stwierdzić, iż budownictwo kolonijne, jego forma i założenia urbanistyczne miało duży wpływ na charakter ówczesnej wsi opolskiej.

2. Kościół N.M.P. w Radmierowicach jako pozostałość minionej epoki

Drewniana architektura sakralna i jej tradycyjne formy oraz rodzaje ludowego budownictwa drewnianego, jak i inne zjawiska kulturowe, powinny być rozpatrywane na tle zarysów gospodarczo-społecznych, jakie występowały na terenie Opolszczyzny od XVII wieku. Opracowania przedstawiające krajobraz wsi ubiegłych epok pokazują nam, jak ważnym elementem wykorzystywanym w budownictwie regionalnym było drewno. Sztuka ludowa od zawsze powiązana była z życiem codziennym, a wiara w śląskim społeczeństwie była zawsze ważnym elementem. Współtowarzyszyła i kształtowała kulturę, a przede wszystkim inspirowała ludową sztukę, co bardzo często znajdowało odbicie

Wizualizacja kościoła N.M.P. w Radmierowicach

w architekturze sakralnej. Umiejętności wykształcone przez mieszkańców wsi jak również łatwy dostęp do surowców, umożliwiał łatwe wznoszenie własnych zagród. Budownictwo wieńcowe tak typowe dla Górnego Śląska przeplatało się z mniej popularnym, wprowadzanym budownictwem szkieletowym stosowanym w zakładanych koloniach fryderycjańskich. Konstrukcje szkieletowe okresu kolonizacji fryderycjańskiej z racji wypracowanego wzorca budowlanego dla prowincji wschodnich Prus różnią się od średniowiecznego budownictwa ryglowego. Rozwinięty przez Gillyego w XVIII wieku styl nazywany był „pruskim stylem kolonialnym”. Konstrukcja szkieletowa o zwartych, prostych liniach drewnianych krat wypełniana była nieotynkowaną cegłą na zaprawie glinianej lub wapiennej albo w zależności od budynku – szachulcem wykonanym jako pionowe obwiązane słomą listwami powleczonymi ubitą gliną.

Substancja historyczna tamtego okresu prawie w całości przeminęła bezpowrotnie. Jednym z nielicznych, a zarazem najlepiej utrzymanych pomników architektonicznych tamtego okresu jest wspomniany wcześniej, urokliwie położony kościół N.M.P. w Radmierowicach w gminie Murów wybudowany według projektu architekta Chrystiana Isemiera. Na jego przykładzie można zarysować formę, sposób budowania i detal architektoniczny substancji historycznej, która prawie całkowicie zniknęła z krajobrazu Śląska Opolskiego. Kościół N.M.P. w Radmierowicach położony jest bezpośrednio przy ścianie lasu wśród zabudowy wiejskiej miejscowości Radmierowice przy lokalnej drodze wiodącej z Murowa do Wołczyna. Zlokalizowany jest na planie regularnym w formie wydłużonego prostokąta. W bezpośrednim obrębie parceli znajduje się cmentarz wraz z kapliczką przycmentarną, która zamknięta jest ścianą lasu. Budynek wzniesiono w konstrukcji szkieletowej na niskiej podmurówce z cegły. Konstrukcja kościoła złożona jest z drewnianych kratownic pionowych i poziomych, w narożnikach i wieży wzmocnionych zastrzałami. Zastrzały wieży kościelnej mają układ krzyżujący, nadający konstrukcji wieży indywidualnego charakteru. W zwieńczeniu znajduje się profilowany gzyms. Wypełnienie szkieletu w całym kościele jest ceglane na zaprawie wapiennej, obustronnie tynkowane. Strop budynku wykonano jako drewniany, belkowy, nagi. Belki stropowe, podparte są podciągami i słupami wzmocnionymi mieczami, stanowiącymi jednocześnie konstrukcję empor. Konstrukcja więźby dachowej wykonana została jako jętkowa o stolcu podwójnym, z dwoma rzędami słupów. Dach kościoła kryty jest gontem.

Posadzka z płytek ceramicznych, na emporach deski. Schody na emporę drewniane z prostymi balustradami. Przy wieży kościelnej schody wykonane jako dwubiegowe, łamane z podestem. Otwory okienne zamknięte płytkim łukiem odcinkowym, tj. łukiem wciętym w ryglu. Na niższym poziomie zbliżone do kwadratu. Oryginalne okna zachowane są sporadycznie. Większość okien w budynku wymieniono. Kościół ma zwartą bryłę z czterospadowym dachem. Wieża kościelna jest stosunkowo niska, dwukondygnacyjna, przykryta trójpoziomowym ośmiokątnym hełmem. Wszystkie utrzymane są w podobnym charakterze oddającym klimat ryglowego budownictwa z przełomu XVII i XVIII wieku. Jego białe dzielone drewnianym szachulcem elewacje wpisują się bardzo charakterystycznie w krajobraz wiejski i stanowią jeden z nielicznych już pomników sakralnej architektury minionego okresu.

3. Podsumowanie

Na wsi opolskiej nie ma zbyt wiele widocznych na pierwszy rzut oka pozostałości po budownictwie

okresu kolonizacji fryderycjańskiej. Dzisiaj możemy obejrzeć jedynie pojedyncze budynki z tamtego okresu, tj. kościół N.M.P. w Radmierowicach, kościół pw. św. Jacka w Wierzbicy Górnej czy dzwonnice kościoła w Kościerzycach. Mała liczba budynków nie daje właściwego pojęcia o różnorodności form architektonicznych. Jednak można zaobserwować fakt, iż budownictwo ryglowe zapoczątkowane przez osadników niemieckich miało duży wpływ na wygląd i charakter ówczesnej i późniejszej wsi opolskiej. Mała odporność drewna na niszczące działanie wpływów atmosferycznych i pasożytniczych, klęski pożarów oraz tendencja do usuwania zabytków budownictwa na rzecz budownictwa murowanego stały się przyczyną tak małej liczby pomników budownictwa drewnianego w sylwecie krajobrazu regionalnego współczesnej Opolszczyzny.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Gładyszowa M., Górnośląskie budownictwo drewniane, Wrocław, 1978
- [2] Gładyszowa M., Górnośląskie budownictwo ludowe, Wrocław, 1978
- [3] Kopkowicz F., Ciesielstwo Polskie, Warszawa, 1958
- [4] Czerwiński T., Budownictwo ludowe w Polsce, Warszawa, 2006
- [5] Chrzanowski T., Budownictwo wiejskie ziemi opolskiej, Ziemia, 1966

EXPO & MULTI CONFERENCE

Online/Live

infraMOST
V4 VISEGRAD GROUP

18/05 - ROAD day:

- Opening
- PLENARY Sessions
- INFRAMA
- SHOWS
- WORKSHOP

19/05 - BRIDGE day:

- PLENARY Sessions
- FOOD BRIDGE Contest

20/05 - RAIL day:

- PLENARY Sessions

• SHOWS

• GALA Dinner

• Digital Twins

• SHOWS

• WORKSHOP

• Closing

Organizator: Operator:

WWW.PRZEGLADBUDOWLANY.PL

37